

Jul under Anden Verdenskrig

Af Hildegaard Mellerup

Julehistorierne er udsprunget af en gave, jeg fik for nogle år siden i Tyskland. Det var en bog om oplevelser, folk havde haft omkring julen under Anden Verdenskrig.

Jeg fandt den meget interessant og indsamlede derefter med en udgivelse for øje en lang række lignende oplevelser fra danskere. Jeg fik 116 historier. Det var korte og lange fortælling-

er, glade og sørgelige, sjove og dramatiske oplevelser fra alle dele af landet.

Det var mit håb at udgive en bog i lighed med gaven, jeg fik i Tyskland, men det har imidlertid vist sig at være for stor og dyr en opgave, hvorfor der her bringes et par af historierne fra Ribe Amt.

Soldatergråd - en tak for medmenneskelighed

Af Grete Jørgensen

Jeg, der er født i 1932, har en juleoplevelse fra krigsårene, som jeg aldrig har glemt. Jeg husker ikke helt nøjagtigt hvilket år, men jeg tror det var 1943.

Jeg er vokset op i en lille by på den jyske hede - Sønder Omme - og her havde fængselsvæsenet en arbejdslejr. Det var et stort område med mange bygninger, så da tyskerne ved besættelsen i 1940 beslaglagde lejren, betød det store ændringer for den lille by. Der kom mange soldater til Sønder Omme, og vi vænnede os til dem og følte dem ikke som en trussel. Tværtimod, de var meget søde mod os børn og viste os billeder af deres familier.

At min far var leder af en sabotagegruppe, og at min stedmor og hendes broder, der boede hos os, var meget aktive frihedskæmpere, vidste jeg naturligvis ikke.

Min far havde en tømmerhandel, der lå lige

ud til hovedgaden. Bagved lå nogle udbygninger og bagest i en stor have, vores villa. Tyskerne beslaglagde bagbygningerne og brugte dem til deres motorcykler og andet materiel, og der var bevæbnet vagt ved husene døgnet rundt. Vagterne var naturligvis en stor trussel for frihedskæmperne, især når de skulle ud for at deltage i en våbenedkastning om natten.

Den juleaften, jeg aldrig har glemt, var hele familien samlet til en hyggelig julefest, hvor alt, hvad det var muligt at skaffe i disse rationeringstider, var på bordet.

Pludselig kom jeg til at tænke på den stakels vagt, der gik derude i mørket og kulden, og jeg blev ked af det. Min stedmor, der ellers var en meget kontant dame, der ikke bar sine følelser udenpå, spurgte mig hvad der var i vejen. Da jeg havde fortalt hende det, gik hun stille ud i køkkenet, fyldte en pose med slik, kager

og frugt, gav mig den og bad mig gå ud til sol-daten med den.

Han var en ganske ung mand, næsten kun en dreng, og da jeg gav ham posen, brød han ud i en hjerteskrærende gråd. En såkaldt fjende, men et menneske.

Det lille juletræ

Af Helma Sørensen

Hvert år, når vi nærmer os den første søndag i advent, finder vi de traditionelle juleting frem, som vi plejer at pynte op med.

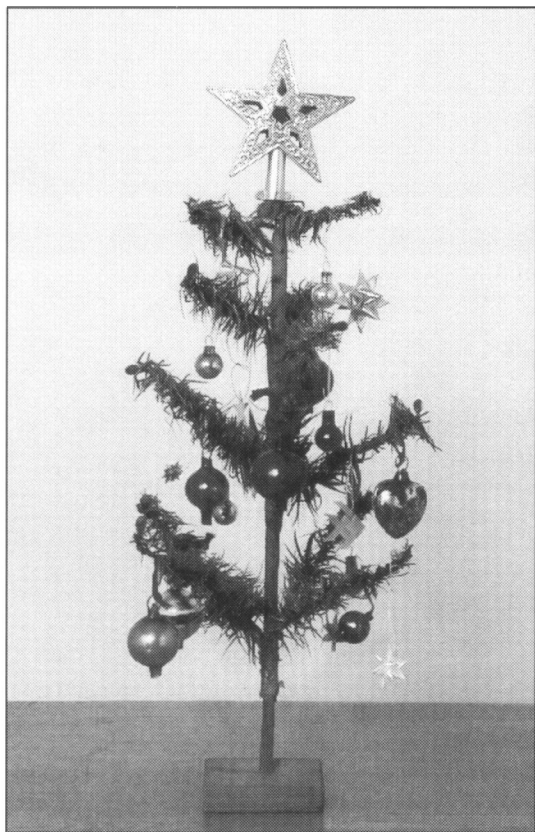
Blandt disse ting er et lille juletræ. Det består kun af en træpind og ståltråd som grene. Det hele er omviklet med grønt silkepapir. Det lille træ har sin egen, helt særlige historie.

Den 9. april 1940, to dage efter jeg var blevet konfirmeret, besatte tyskerne Danmark. Mine forældre ejede på dette tidspunkt Pedersens Hotel i Bramming og måtte, som så mange andre, affinde sig med, at besættelsesmagten overtog deres ejendom. Tilbage havde vi to lokaler, hvor vi kunne betjene vore gæster, mens tyskerne overtog alle værelserne, salen og staldene. Værelserne blev benyttet som kontor, lazaret og opholdsrum for underofficererne.

Min far, der var så dansk som nogen, kunne ikke acceptere dem og det, de stod for, mens det for min mor var et stort problem, idet hun var født som tysker og det meste af hendes familie boede i Tyskland og nogle var i tysk krigstjeneste. Enkelte af dem var stationerede i Danmark, og min far ville ikke have dem inden for sine døre, hvilket mor sådan set godt kunne forstå, Det var nemlig ikke velset at have omgang med tyskere, selv om det var ens familie.

Det blev 13. Kompagni, der flyttede ind den 9. april 1940, og de boede hos os i to ethalvt år.

Mange hårde ord har jeg tilgivet min sted-mor på grund af den juleaften, hvor hun lærte et barn om barmhjertighed og medmenneskelighed ved selv at udføre den.

Det lille juletræ, der stammer fra tyske soldaters ophold i Bramming i 1943. Her pyntet af forfatteren, der hvert år tager træet frem i juleugen. Foto: Vejle Byhistoriske Arkiv.

Efterhånden fik vi et mindre anspændt forhold til hinanden. Selv min fader, der ellers var en meget hård og uforsonlig mand, blev blød om hjertet juleaften 1942, da han hørte om de soldater, der ikke kunne komme hjem på orlov i julen. Han inviterede dem hen i vores private lejlighed til en kop kaffe og lidt julehygge. På værelserne havde alle et lille juletræ stående. Det var alt, resten måtte de tænke sig til. Disse juletræer var julen 1941 blevet sendt fra Tyskland til alle soldater, der opholdt sig uden for landet. Hvordan de kom til Danmark vides ikke, men over Rusland nedkastedes de i tusindvis fra fly.

Få dage efter jul 1942 blev alle soldater på Pedersens Hotel sendt til fronten, og på deres værelser stod kun de simple små juletræer tilbage. Jeg beholdt et af dem, og det er dette træ, jeg hvert år tager frem og pynter med små glaslugler, top og glimmer, så det ser pænt ud. Jeg mindes så min mors og dermed min egen familie, der aldrig kom tilbage fra fronten.

Juleslid og julefred

Af Thyge Clausen

Vi er fæstere her for en tid. Sangen hævdede sig i mørkningen, båret af sprukne grundtvigske stemmer dengang i den fjerne trygge, lyse og varme barndom.

Vi boede i Varde over fars boghandel, på anden sal, lige under tagspærene i en interimistisk lejlighed med skrå vægge og kvistvinduer. Om sommeren kunne temperaturen være tropisk på grund af skråtagets drivhuseffekt. Om vinteren derimod arktisk, trods tre kakkellovne.

Den luftige våning var opført efter det engelske princip, hvor vandrørerne er anbragt uden på murene, for så er de lettere at reparere,

Ligeledes mindes jeg mine dejlige og kærlige bedsteforældre, som jeg ofte besøgte på Kreishaus i Aabenraa, hvor min mor og hendes søskende var vokset op. I deres barndom var byen tysk, og der taltes kun tysk i hjemmet. På den måde lærte jeg sproget, hvilket var meget gavnligt under besættelsen, for min fader hverken kunne eller ville forstå Værnemagten. Så det blev altid min mor eller mig, der måtte træde til, når der var problemer. Det var især hos den tyske politichef Bumann, som havde kontor hos os. Danskerne fik påbud om, at de skulle aflevere deres jagtvåben hos ham, og han var en rigtig ubehagelig person. Hvis danskerne ikke kunne forstå ham, blev han rasende, hvorfor de ofte bad mig om at være tolk. Det blev jeg bebrejdet for efter krigen. Det blev opfattet som om jeg havde tjent tyskerne, men det var altså ikke dem, jeg hjalp, men i stedet nogle af dem, der mente de havde deres ryg fri og samvittigheden ren.

men de blev også hurtigere offer for den gruelige vinterkulde under besættelsen med det resultat, at vandtilførselen blev afbrudt. Ingen mulighed for en kedel kogende vand til morgenbarberingen med fem øres Jyden barberbladet over køkkenvasken, i al fald ikke før blikkenslageren havde fordrevet frosten.

Isblomster på ruden er et fascinerende syn, et billede på skaberværkets ufattelige skønhed, men ikke altid let at påskønne ved udstigningen fra sengens varme dyner til soveværelsets arktiske gulvbrædder. Familiens lyssyn, dens ligefrem hasarderede forventninger til det mi-

rakel, at én af kakkellovnene skulle have præseret at brænde over, blev beskæmmet. Denne tro på at blot et par gløder havde overlevet natten og nu kunne genopvækkes til livssalig varme ved fornyet påfyldning, blev hjerteløst dementeret af den kolde aske. Og brændstoffet skulle hentes dybt, dybt nede i en mørk kælder og slæbes op ad trapperne. Gasværkskoks om man ellers var tildelt en forsyning, eller tørv fra de vestjyske moser. Man fik lært kunsten at fyre op. Først sammenkrøllede aviser, så optændingspinde, derpå koks. Og så gerne lidt held når trækken skulle manøvreres til at lade flammer antænde brændet og udvirke den liflige buldrende varme.

Butikken

Derpå ventede butikkens juletravlhed på en.

Den begyndte i oktober, accelererede i november med lange, lange dage og natarbejde oveni. Varer skulle pakkes ud, mærkes og stilles på plads. Julehefter og almanakker dukkede op, og fra omegnens stråttækte skoler kom lærernes bestillinger ind. Det var en gammel tradition, at skolemestrene indsamlede elevernes ordrer på Grankoglen, Historiebogen eller Landmands-almanakken. Et andet, og meget elsket julehæfte var Ved Julelampens Skær.

Forlæggeren, den forhenværende lærer Chr. Eriksen, havde mobiliseret sine tidligere kolleger til salgsarbejdet, der blev honoreret med ti procent rabat, som et tilskud til lærerens jul.

Og så - oh rædsel - kom den lørdag, da der skulle pyntes ind. Når mørket sænkede sig om aftenen efter lukketid kl. 20, gik det løs. Nu skulle bagklædningen, der skilte butikslokalet,

Interiør fra boghandler Ebbe Clausens hjem, Storegade 24, Varde. På sofaen i baggrunden lå boghandleren ofte om aftenen og læste. Han havde udarbejdet en særlig teknik med to fingre og lys, der gjorde det muligt at læse en bog uden at skære den op. Den kunne så senere sælges i forretningen. Foto: Privat eje.

pilles ned, og så skulle der dekoreres. Ja, ikke blot vinduerne, nej hele butikken blev omdannet til en Aladdins Hule, et eldorado.

Det tog sin tid, den ganske nat inden man gabende slæbte sig hjem til frostens favntag i soveværelset, om da ikke en barmhjertig sjæl havde anbragt en varmedunk under dynen.

Næste dag, søndag, måtte man ud at beskue de forskellige forretnings præstationer. Købmændenes kunst bestod gerne i at fremstille snelandskaber af vat, hvor chenillenisser muntrede sig, og et stykke spejlglass gav en illusion af søers dybe vande.

Slagterne havde større ambitioner. Med fedt og talg optrådte de som rene billedhuggere, og sælsomme værker rejste sig bag ruden. Forrest i vinduet blev tilskueren mødt af hele svinehoveder, forsorent smilende med et æble i munden.

Denne kunst måtte kappes med konditorens mesterværker, der var skabt af marcipan - nå ja, erstatning altså - og sukker, prægtige panoramaer med eventyrslotte i glasur, men også indbydende anretninger af det store kolde bord: Det skønneste smørrebrød, frembragt af sukkerstads.

Denne udstillingssøndag kaldte folk ud på gaderne trods kulden, man skuttede sig i celluldsfrakken og indsugede røgen fra de stedse mere besynderlige cigaretmærker med de forræderiske engelske navn: Morton, Ocean, Drive og Powhattan. Frelserens Hærs gryde, op-hængt i et trebenstativ, klagede sig i sine lænker. Om det skyldtes kulden eller skuffelse over borgernes manglende offervilje og svigtende respons på skiltets opfordring: Hold gryden i kog, er ikke klart.

Når dagen var til ende, måtte butikspersonalet træde an, nu for at demontere julepragten og genoprette butikkernes normale liv. Igen gik en nat. Og igen måtte man stille til den

mandagskolde butik. To kakkelovne skulle sættes ind i kampen mod frostgraderne. Desperate midler blev taget i brug. En skvæt sprit ind i de modvillige småflammer for at kalde dem til dåd, måske, hvis kulden var al for ubarmhjertig, blev endda en god håndfuld trælinialer ofret i flammerne.

Silkepapir og glanspapir i styksalg blev optalt med valne fingre. Midt i det hele behovet for en G-streng til den violin, der skulle intonere juleferien i skolen. Julekort, enkelte, for de kostede mindre i porto, dobbelte, for de var nu de flotteste.

Og hvad er nu bedst Jul i Hjemmet eller Ved Julelampens Skær? Ja, det var et samvittigheds-spørgsmål, for stablerne skulle gerne synke i samme takt, så man havde så godt som udsolgt, når julen var slut. Det var svært, meget svært ikke at plædere for hæftet i den højeste stabel.

Og så kom næste søndag. Åbningssøndagen. Oplandets folk drog til bys i rutebilerne med bølgebrændegeneratorene, myldrede ud i gaderne og tog opstilling foran butiksdørene, ventende på at nøglen blev drejet om. Men så, foran den åbne dør standsede alle, ingen ville gå først ind. Det tog sin tid, inden lavinen kom i skred, men så var forretningen stuvende fuld og så klang det pompøse National kasseapparat med alle sine hjul aktiveret af håndsvinget. Selvfølgelig, just i denne trængsel, gjorde den statelige provst sin éntre, og så vidste man besked. Han skulle prøve fyldepenne. Kirkebøgerne blev dengang ført med statsautoriseret blæk ved hjælp af stålpenne, sendt på en dukkert i flasken. Besværligt og omstændigt. Og nu havde man løst gåden med at producere det godkendte blæk også til fyldepenne.

År efter år blev prælaten bænket midt i tumulten ved skrivebordet med et udvalg af de nymodens penne, år efter år måtte han mismodigt rejse sig. Heller ikke denne gang havde

Boghandelen, Storegade 24, Varde, fotograferet i 1958 kort før ejendommen blev nedrevet. På grund af boghandler Ebbe Clausens indstilling til litteratur kaldtes denne boghandel i folkemunde for Grundtvigs højborg. Foto: Privat eje.

han fundet den rigtige pen. Sognets bøger måtte stadig føres med elastikpenen eller LY-pennen, eller sågar med den dyre Iridinoid stålpen.

Hvorfor han år efter år netop valgte den allermest ubejlignede tid til at eksaminere skriveredskaber begreb ingen, og den statelige kirke-ns mand spurgte man ikke.

Opringningen fra den næstekærlige diakonisse hørte også med. Efter års opofrende arbejde var hun pensioneret, men glemte ikke si-

ne gamle patienter. Søster Anna i telefonen. Så kunne man roligt sætte formiddagen af, for hun meddelte ikke blot hvor mange julekort hun skulle bruge, men oplyste også hvem og hvorfor den enkelte skulle have en julehilsen. Det tog sin tid, med afstikkere over i andre emner, kloge, men tidskrævende betragtninger over liv og død. Her fik man lejlighed til at opøve tålmodighedens dyd. Den slags skulle der være plads og tid til.

Selv Morten Bisp skulle der være plads til. Ri-

gelig plads. For når den spirituosaftende, ganske malpropre landevejsridder gjorde sin éntre, veg folk af vejen. Men ikke far, for Morten var barndomslegekammeraten, sadelmagersvenden hos onkel Christian i Ribe, den gamle sadelmager, der med omhu gjorde Sankt Georg kampklar mod dragen ved at forny det seletøj, tidens tand havde mørnet. Første klases arbejde, og Sankt Georg står stadig kækt i stigbøjlerne på middelaldermaner i Ribe Domkirke. Men Morten var det gået ilde, vejene og flasken kaldte. Et subjekt, en taber, men også et medmenneske. Og midt i sit forfald havde han bevaret sin forslagne underfundighed. »Vi gamle Ribedrenge« råbte han med grødet stemme. Ja du har vel hørt det? Det om Domkirken. Den synker. Det er grueligt, og nu har borgmesteren bedt mig rejse rundt til alle gamle Ribedrenge for at bede dem om et bidrag til at redde den«.

Kunne far sige nej til dette? Selvfølgelig ikke. Morten fik sit bidrag. Og se, Domkirken står der endnu.

Endelig jul

Endelig, endelig nåede man da den 24. december. Ja, ikke for det, da havde man også åbent til kl. 14. Det var ægtemændenes dag. Desperate dukkede de op for at finde gaven til konen, for sent, for sent. Her var virkelig behov for assistance. Det kom ikke an på prisen, blot de kunne blive reddet.

Der var stor afsætning på keramik fra Ibsens Enke, vaser, skåle, askebægre i rødbrunt stentøj, alle med sære krybdyr der snoede sig rundt på lervarerne. I dag sjældne antikviteter.

Så med et var det ovre. Lukketid. Freden sænkede sig. Det var jul, men inden de trætte medarbejdere drog hjem, tog far afsked med hver enkelt med et håndtryk, en varm tak for indsatsen, og med overrækkelsen af konvolut-

Boghandelen omkring 1957. Bemærk det i artiklen omtalte Ibsen porcelæn, der siden er blevet samlerobjekter. Foto: Privat eje.

ten med julegaven, overarbejdspenge ville have været degradering efter hans mening. Velfortjente penge, kærkomne. Men den julehilsen, far havde skrevet i en sen natte-time, gjorde også godt.

Når far så var alene i butikken, tændte han en Cecil Turkish og tog et blik over den tomme butik. Endnu en opgave forestod, og billedet af far ved sin sidste julegerning er et af dem, der senest vil forsvinde. Hvad der nu var tilbage af

årets julehæfter blev pakket ind, og iført sin slidte, sorte frakke drog han afsted til De Gamles Hjem for at beboerne der kunne få glæde af julelæsningen. Penge var ikke alt, hjertet skulle også have sit.

Endelig var det så tid for middagsøvn, mens mor havde travlt med forberedelserne: Juletræ, granbuketter, madlavning. Stuerne duftede, kakkelovnene buldrede og billedet af Grundtvig på stuens hædersplads betragtede sceneriet med velvilje.

Kedler snurrede over gasblussene, dampene vandfede blev båret ind, mens man gjorde sig rede til højtiden. Efter strabadserne var far ikke fri for at være ganske derangeret med blækpletter og limaflejringer på den slidte habit. Der måtte radikale midler til. Duften af stenkulsnafta blandede sig med duften af gran.

Julefreden

Nu forestod så turen til bageren, bevæbnet med en bradepande og skåle. Julegåsen, indleveret til stegning i bagerens store ovn, skulle hentes. Det er stadig et af de varme minder, hjemturen ad de stille gader. Far med bradepanden, hvis duft var forjættende, og jeg omsorgsfuld skærmende en kande med den varme sovs.

Når man så endelig satte sig til bordet, havde mor og far gennemgået en metamorfose. Mor var elegant klædt i sort tafteskjole og resedahalskæde. Far var i sort cheviot, velbarberet, hylidet i en svag odeur af renselvædske.

Bordet stod dækket i den mellemste stue, lysene glimtede i glassene, for denne ene gang om året blev der serveret rødvin. Far hævdede

glasset og bød glædelig jul. Det var sabbaten. Det var Guds fred.

Bagefter samlede man i storstuen. Juletræet strålede, freden var dyb og god. Salmebogen og Højskolesangbogen lå parat. Snart løftede sangen sig. For det øvede øre sikkert en prøvelse, vingskudt. For de gode engle derimod idel vellyd. Sangstemmer savnedes, men ikke sangglæde.

Jul i en detailhandlerfamilie. Spidsborgerne, spækhøkerne alene kerende sig om penge og position? Hvilken bagtalelse. Fars motto, afskrevet på en af butikkens kontorruder, lød: »Tag immer noget for til eftermandens nytte og lev som den, der skal herfra i morgen flytte...«

Juletiden var højtiden, den aften hvor vinduesbelysningen var slukket ligesom den var Langfredag.

Midnatsmesse kendte man ikke, derimod ofte en aftenvandring under stjernerne. Men vejen til kirken begyndte alligevel her i barndommens jul, det var ikke kun oprør og afsked, også fuldendelse af den arv, man havde fået.

Hildegard Møllerup. Vandtårnsvej 1, lejh. 24, 3460 Birkerød. Født 1937 i Tyskland. Uddannet inden for tekstil detailhandel, børnehavelærer og beskæftigelsesvejleder. Har tidligere udgivet bogen »Tangbilleder« i forlaget Olivia, artikel i Fra Ribe Amt og en lang række kronikker og artikler i dagblade og tidsskrifter.

Helma Sørensen. Født 1926. Åsvinget 15, 7100 Vejle. Tidl. kontroltelefonist.

Grete Jørgensen. Født 1932. Magletorv 8, II tv. 2860 Søborg. Tidl. barneplejerske.

Thyge Clausen. Født 1922. Lysningen 3d, 6800 Varde. Fhv. boghandler. Redaktør af Vestjyske Fortællere. Har tidligere udgivet bøgerne Stork, Stork Langeben, og De besattes by. Har endvidere skrevet en række jubilæumsskrifter og artikler.